

V. Svatý Tomáš Aquinský a II. vatikánský koncil

P. ThLic. Damián Jiří Škoda, CFSsS

I. Introdukce

1. Zabývat se osobou sv. Tomáše a jeho učením má stále velkou důležitost a je nesmírně aktuální. Protože jeho filosofii použila Církev, aby na rozumových základech stanovila směrnice víry, aby prohloubila, bránila a organizovala Boží zjevení, ba dokonce aby formulovala svá dogmata. Proto se jedná o platnost teologie jako vědy, samotných křesťanských pravd obsažených v dogmatech a v neposlední řadě hodnoty samotného Magisteria Církve. Proto se nejedná o přehnanou frázi, nebo přemrštěnou chválu svatého Tomáše, ale o velmi meditovanou a teologicky promyšlenou, Pia XI ve *Studiorum duces*, kterou potom převzal Pavel VI – „In Thoma onoradno majus quidam quam Thomae ipsius esestimatio veritur, id est Ecclesiae docentis auctoritas“.

2. Ústředním bodem našeho zamyšlení bude především II. Vatikánský koncil a svatý Tomáš Aquinský. I když by bylo velmi krásné se zamyslet nad encyklikou *Aeterni Patris*, Lva XIII, nebo také nad jednou z největších encyklik Jana Pavla II *Fides et Ratio*. Ale velmi krásné je i zamyšlení Pia XI v encyklice *Studiorum duces*, protože tento církevní dokument nám může pomoci nahlédnout sv. Tomáše především jako světce. Protože u něho se prolínalo to úžasné „spojení učenosti se zbožností, vzdělanosti se ctností, pravdy s láskou, které bylo u Andělského učitele opravu skutečně jedinečné a proto mu bylo přisouzeno jméno *Doctor communis*“.

3. Dříve než se dotkneme přímo učení II. Vatikánského koncilu je dobré připomenout některé body z proslovu Jana XXIII na počátku tohoto koncilu. Neboť interpretovat koncil bez pochopení, proč byl svolán může vést k jiným závěrům. „*To co nejvíce tento ekumenický koncil zajímá je, aby (sacrum christiane doctrine depositum) posvátné křesťanské učení bylo chráněno a vyučováno účinnější formou*³⁵. *Toto učení obsahuje celistvého člověka, složeného z duše a těla a my máme na této zemi přikázání, jako poutníci směřovat do nebeské vlasti ...*“ Papež Jan XXIII si byl tedy vědom teologického vývoje, který nastal na počátku 20 století. Ale připomínal, že tato výjimečná situace, která byla v teologii, byla především také díky klidnému, hlubšímu a analitickému studiu bohatství tradice Církve, ale bylo zapotřebí přenést je do mluvy dnešní doby a do situací a způsobu života.

4. Papež se odvolával také na velké Ekumenické koncily, obzvláště na Tridentický a I Vatikánský koncil. „Ale naším úkolem není pouze střežit tento drahocenný poklad učení – jak pokračuje papež - ale neúnavně, bez bázně pokračovat v díle, které vyžaduje dnešní doba, pokračujíc cestou, kterou Církev kráčí již 20 století“. Papež zdůrazňoval, že jedno je „depositum fidei“ a něco jiného je způsob, jakým je ohlašováno. Velký důraz byl tedy kladen na metodu, to je na formu, způsob výkladu, který odpovídá učení Církve. Proto byl tento koncil zaměřen především pastoračně. Takže se chápe, že základní intencí II. Vatikánského koncilu bylo předat již pevně vlastněnou pravdu, ale jistě a hluboce ji předat tak, jak to vyžadovaly nové časy.

³⁵ JAN XXIII, *Proslov při otevření Ekumenického koncilu II Vatikánského*, 11 října 1962, č. 5,1-5, převzato z CD-ROM, *Il Concilio Vaticano II e i concili* : Quod Concilii Oecumenici maxime interest, hoc est, ut sacrum christianae doctrinae depositum efficaciori ratione custodiat atque proponatur.

II. Co doopravdy řekl II. Vatikánský koncil vůči učení sv. Tomáše Aquinského?

5. Poté co jsme se pouze velmi krátce dotkli úvodního projevu Jana XXIII, ve kterém nechtěl zrušit „depositum fidei“ a učení kterého se dosáhlo předtím. Proto jsou velmi nepravdivé a povrchní výklady II Vatikánského koncilu, které hovoří o tom, že se již upustilo od učení sv. Tomáše Aquinského, nebo stavět do protikladů pozice I Vatikánského koncilu a II Vatikánského koncilu. Podle těchto interpretací by potom pojetí I Vatikánského koncilu bylo intelektualistické v pojetí Božího zjevení, kdežto pojetí II Vatikánského koncilu by bylo personalistické. I Vatikánský koncil by se odkazoval na scholastiku identifikovanou se sv. Tomášem Aquinským a II Vatikánský koncil by naopak odkazoval na filosofii personalistickou XX století. Nebo jak chtěl K. Rahner a jeho následovníci, podle něj „neoscholastika v posledních 150 letech byla snad posledním pokusem vést teologii prostřednictvím *jedné* filosofie. Ale toto nyní není absolutně možné. A ve skutečnosti, současná teologie ukazuje, že se již nevěnuje tomuto pokusu“³⁶. „Církevní teologie budoucnosti – píše ten stejný autor – se můžou klidně spolehnout se na různé filosofie a v jistém smyslu rozdílné a cizí jedna k druhé, bez toho, že by v linii principů, byla možná nějaká vyšší integrace ve filozofickém systému, který by bylo možné považovat za absolutní a který by byl jediný“³⁷.

6. Podobné soudy, který ohlašovaly, že už přišel konec tomistického hnutí, které je hájeno magisteriem papežů se nacházely často (a možná se ještě můžou potkat dnes). Byly totiž rozšířeny na mnoze v různých publikacích a teologických knihách po Koncilu. Jenom jako příklad, si můžeme připomenout, co se mohlo číst v čísle, které bylo vydané Mezinárodní teologickou komisí a přeloženo do mnoha jazyků: „Kanonizace, která se stala 1879 ze strany Lva XIII, scholastiky – podle ducha a principů Tomáše Aquinského (společně s 24 tezemi vyjádřené v r. 1914), navzdory podnětu historického vývoje, se ukazuje jako ojedinelý pokus určit neměnné patrimonium“³⁸. Kdyby měli pravdu tito teologové, jak máme chápat komentář Jana Pavla II v tomto směru ve své encyklice *Fides et Ratio*?

7. „Papež Lev XIII svou encyklikou *Aeterni Patris* učinil krok historického dosahu pro život církve. Po více než jednom století neztratily mnohé výroky tohoto dokumentu nic na svém významu a to jak z praktického, tak z pedagogického hlediska; platí to především o nesrovnatelné hodnotě filozofie sv. Tomáš. Obnovení nauky „andělského učitele“ se jevilo papeži Lvu XIII. Jako nejlepší cesta k takovému způsobu filozofování, jaký vyžadovala víra. Jaké šťastné důsledky tato papežova výzva s sebou přinesla, je znám. Bádání o učení sv. Tomáše a ostatních scholastických autorů zaznamenala nový rozkvět. Historická studia dostala mocný podnět a následovalo znovuobjevení bohatství středověkých filozofů, jež bylo do té doby téměř neznámé, a vznikly nové tomistické školy. Za pomoci historické metody udělalo velké pokroky poznání díla sv. Tomáše; četní vědci odvážně vnesli do diskusí o filozofických nebo teologických problémech té doby tomistickou tradici. Nevlivnější katoličtí teologové tohoto (20) století, jejich reflexím a bádání za mnohé vděčí 2. vatikánský koncil, jsou syny této obnovy tomistické filozofie. Církev tak měl ve 20. století k dispozici silnou skupinu filozofů, kteří byli vychováni ve škole „andělského učitele“³⁹

³⁶ K. RAHNER, *Schriften zur Theologie*, Benzinger Verlag, Zürich Einsiedeln Köln 1972, str. 80-81

³⁷ K. RAHNER, *Schriften zur Theologie*, IX, 1972 – 2, str. 151.

³⁸ W.KERN, *Pluralismo filosofico e pluralismo teologico*, in *Pluralismo, unità della fede e pluralismo teologico*, Dehoniane, Bologna 1974, str. 232.

³⁹ JAN PAVEL II, Encyklika, *Fides et Ratio*, Bell, Praha 1999, str. 61-62

8. Není tedy ojedinělým pokusem papeže Lva XIII, jak chtěl říci W. Kern, a také není pravdou, že by II. Vatikánský koncil vložil tichý závoj na sv. Tomáše, jestliže právě ti teologové, kteří byli formováni ve škole Andělského učitele patřili k těm nevlivnějším v minulém století a jímž za mnoho vděčí II. Vatikánský koncil. Proto můžeme společně s Pavlem VI tvrdit, že právě II. Vatikánský koncil reprezentuje jeden z největších momentů historie thomismu, protože při něm Církev slavnostně ukázala s jakou přízní posuzuje toto učení: „Církev v těchto staletích (to je od 13 století dále) uznala jako trvalou hodnotu a důležitost učení sv. Tomáše Aquinského, především v několika velmi důležitých chvílích, jako během koncilů Florentského, Tridentského a Vatikánského I, při kodifikaci Církevního práva a při II. Vatikánském koncilu...⁴⁰ e pokračuje tentýž papež, dále „ten stejný koncil dvakrát doporučil katolickým školám sv. Tomáše... A to bylo, kdy poprvé nějaký Ekumenický koncil doporučil teologa a tím je právě sv. Tomáš“⁴¹. Nejdůležitějším faktem v historii Církve, není tedy to, co se dělo při koncilních diskuzích (i když to také v určitém smyslu pomáhá pochopit situaci), ale co říkají koncilní dekrety. Proto učiníme malou analýzu textů, kde se hovoří o učení sv. Tomáše, abychom mohli lépe pochopit její smysl.

III. *Optatam totius – Decretum de institutione sacerdotali*

9. V *Optatam totius, které bylo vyhlášeno 28. října 1965*, je sv. Tomáš jmenován v páté části: *Úprava církevních studií* v č. 16, kde se hovoří o teologických studiích, přesněji řečeno o studiu dogmatické teologie: „Potom se mají bohoslovci učit hlouběji pronikat do tajemství spásy pomocí spekulace pod vedením svatého Tomáše a objevovat jejich vzájemnou souvislost, aby se dospělo k jejich dosažitelně nejlepšímu objasnění“⁴². Proto dosvědčuje koncil, že mimo pozitivní teologii, existuje a musí existovat v Církvě jako doplňující část jediné teologie také teologie spekulativní a ta musí být studována, ne v napodobení toho, co udělal sv. Tomáš, tak jak to chtěl v při koncilní diskusi Kard. Leger a ani ne následující učení všech učitelů Církve jak výchovných tak západních, jak navrhol Patriarcha Maxim IV, ale pod vedením sv. Tomáše „Santo Thomaso magistro“. A protože by bylo absurdní předepsat prohloubení pozitivní teologie na bázi spekulativní teologie sv. Tomáše, jestli by mezi oběma nebyla kontinuita a harmonie a tím je také jasné, že celá teologie sv. Tomáše je uznána, preferována a doporučena jako ta, která nejlépe vysvětluje, prohlubuje, chrání a řídí celý fakt zjevení a učení Církve. Tím také II. Vatikánský koncil podtrhl již několikrát vyslovenou myšlenku a kterou Lev XIII ve své encyklice *Aeterni Patris* formuloval takto: „právě tím, že sv. Tomáš měl ve velké úctě Svaté (církevní) Otce (a tím spíše inspirované autory – Písmo Svaté) a od všech jak se zdá zdědil ducha vědění, ducha poznání“.

10. Dalším důležitým bodem je poznámka č. 36 k tomuto koncilnímu textu, která slouží jako určitý způsob komentáře k textu. Na jedné straně – aby se předešlo klasické námitce, podle které určité předepsání jako je toto, brání svobodnému vědeckému bádání – jsou citována slova Pia XII při slavnostní řeči k alumnům – posluchačům seminářů: „Závodění (...) v hledání a šíření pravdy není doporučováním

⁴⁰ PAOLO VI, *Lumen Ecclesiae*, Lettera Pontificia al Maestro Generale dell'Ordine Domenicano — l'Angelico Dottore San Tommaso d'Aquino “luminare della Chiesa e del mondo intero”, 5 dicembre 1974, Insegnamenti di Paolo VI, 3, č. 14

⁴¹ PAOLO VI, *Lumen Ecclesiae*, č. 24

⁴² II Vatikánský koncil, *Optatam totius*, č. 16, «einde ad mysteria salutis integre quantum fieri potest illustranda, ea ope speculationis, S. Thoma magistro, intimius penetrare eorumque nexum perspicere alumni addiscant».

nauky sv. Tomáše mařeno, spíše se tím povzbuzuje a bezpečně řídí.“⁴³; a na druhé straně se vysvětlují zásluhy tohoto učení a proto ospravedlnění tohoto předpisu, slovy pronesené papežem Pavlem VI při jeho proslovu na papežské univerzitě Gregoriáně roku 1964, v kterém jasně zaznívají ta slova mnohých svých předchůdců na stolci Petrově: „Profesoři (...) ať s úctou naslouchají hlasu církevních učitelů, mezi kterými zaujímá přední místo svatý Tomáš Akvinský. Neboť tak veliká je síla génia Andělského učitele, tak upřímná láska k pravdě a tak velká moudrost, když zkoumá nejvyšší pravdy, když je vykládá a dokonale uvádí v jednotu, že je jeho nauka nejen velice účinný nástroj k zabezpečení základů víry, ale i k zajištění plodného a zdravého pokroku.“⁴⁴

11. Co se týká filozofického studia, v čísle 15 dokumentu *Optatam totius*, není sv. Tomáš přímo jmenován. Komise neviděla jako vhodné přijmout přání mnoha koncilních otců, kteří žádali výslovné zmínění Andělského učitele také v tomto bodě dokumentu. Ale pokusme se dobře podívat zda ve slovech, které označují, na jakých základech mají přijmout seminaristé – klerici filozofickou formaci. I když chybí výslovně jméno, jestli nicméně *res*, to je, jestli je v podstatě doporučena jeho filosofie. Dokument se vyjadřuje takto: „*Filozofické obory se mají přednášet tak, aby vedly bohoslovce především k důkladnému a ucelenému poznání člověka, světa a Boha. Přitom je třeba opírat se o stále platné filozofické dědictví, ale také mít na zřeteli filozofické zkoumání novější doby, zvláště to, které má větší vliv ve vlastním národě*“⁴⁵. Konkrétně je zapotřebí stanovit, jestli „stále platné filozofické dědictví“, je tou samou věcí jako filosofie sv. Tomáše Aquinského vzata ve smyslu, jak byla stále předepisována od papežů Lva XIII až po Pavla VI. Je dobré vědět, že posvátná Kongregace pro katolické studium a výchovu, která byla požádána, aby vysvětlila, co rozuměl koncil pod pojmem „stále platného filozofického dědictví“. Tato posvátná Kongregace odpověděla: „vychází z koncilních dokumentů, že pojem vyjadřuje hlavní principy filosofie sv. Tomáše“⁴⁶.

12. Posvátná Kongregace k tomu také dává jasné vyjádření, že podobná otázka mohla být ušetřena, protože sám koncil v poznámce 29, přesně vyjádřil co tím chtěl říci. Tato poznámka odkazuje na stránky Encykliky *Humani Generis*, (12.8.1950: AAS 42 (1950), 571-575), kde se hovoří výslovně o filozofii sv. Tomáše a mezi jiným se také cituje CIC vzhledem k vyučování v seminářích. Nakonec je také jasné, že koncil chtěl také v tomto bodě shromáždit zralé plody řádného magisteria. A proto nechat stranou fakt, že když doporučil a předepsal teologii sv. Tomáše, nemůže také a s velkým důrazem nedoporučit jeho filozofii.

⁴³ Pius XII., řeč k alumnům seminářů, 24.6.1939: AAS 31 (1939), 247

⁴⁴ Pavel VI., proslov na papežské univerzitě Gregoriáně, 12.3.1964: AAS 56 (1964), 365; Srov. také proslov při 6. mezinárodním tomistickém sjezdu, 10.9.1965: AAS 57 (1965), 788-792.)

⁴⁵ II Vatikanský koncil, *Optatam totius*, n. 15. «Philosophicae disciplinae ita tradantur ut alumni imprimis ad solidam et coherentem hominis, mundi et Dei cognitionem acquirendam manuducantur, innixi patrimonio philosophico perenniter valido, ratione quoque habita philosophicarum investigationum progredientis aetatis».

⁴⁶ CONGREGAZIONE DEI SEMINARI, 20. prosince 1965, „Seminarium“, 1966, str. 65. Oficiální vyjádření: «*Quaesitum fuit quid proprie et in concreto significant verba ‘patrimonio philosophico perenniter valido’ quae leguntur in n. 15 Decreti Conciliaris ‘Optatam totius’ de institutione sacerdotali. Respondetur relatorum verborum significatione inveniri in Litteris Encyclicis Humani generis diei 12 augusti 1950 (AAS, XLII, 1950, pp. 571-575), quae indicantur in nota ad eadem verba. Constat in super e documentis Sacrosancti Concilii, in patrimonio philosophico perenniter valido Commissionem de Seminariis, de Studiis et de Educatione Cattolica ‘S. Thomae principia significari intellexisse’*».

IV. Gravissimus educationis

13. Záměr II. Vatikánského Koncilu, aby nebylo učení sv. Tomáše vyhrazeno pouze klerikům, ale otevřeno také laikům, je stále přání magisteria církve, jak se může vidět u papežů, kteří předcházeli koncilu. Koncil přijal a vznesl také tuto naléhavost, jak to vysvětluje papež Pavel VI v jednom svém proslovu: *koncil hovořil o sv. Tomáši jako o trvalém učiteli., zvláště pro Katolické univerzity (Gravissimus educationis, 10), jejichž úkolem je intelektuální formace laiků. Ale co přesně říká tento dokument v čísle 10: „Stejnou měrou věnuje církve vytrvalou péči i vysokým školám, především univerzitám a fakultám. Ve školách podléhajících jejímu vedení se přirozeně snaží o to, aby se jednotlivé obory pěstovaly podle vlastních zásad a metod a se svobodou nezbytnou pro vědecké bádání, aby tak docházely ke stále hlubšímu poznání a při pečlivém sledování nových problémů a výzkumů současnosti aby se dalo hlouběji pochopit, jak se rozum a víra scházejí v jediné pravdě. Vzorem jsou přitom církevní učitelé, především svatý Tomáš Akvinský⁴⁷.*

14. K tomuto textu je jako jednoduchá poznámka projev Pavla VI k 6. mezinárodnímu tomistickému kongresu, (10.9.1965: AAS 57 (1965), 788-792). Toto odvolání, i když bylo učiněno velmi všeobecnou formou, je velmi důležité. Právě proto, že tento proslov papeže připomíná, že Církev si váží všech učitelů Církve, ale dává preferenci svatému Tomáši Aquinskému a to především z důvodu harmonické shody, kterou dokázal nastolit mezi vírou a rozumem. A v dopisu *Lumen Ecclesiae* v čísle 24, sám Pavel VI vysvětluje smysl vyslovené citace sv. Tomáše v tomto dekretu, odstraňujíc každou pochybnost, kterou má pro svoji funkčnost a velkou důležitost.

V. Konkluse

15. Na konci tohoto krátkého zamyšlení se můžeme zeptat. Jak je možné, že od II. Vatikánského koncilu se změnila orientace, jak říkají někteří autoři, v tématice, metodě, terminologii, tedy v teologii totálně odlišné od té, kterou je teologie sv. Tomáše? Ale tito komentátoři asi zapomněli, že teologie vrcholné scholastiky a obzvláště sv. Tomáše Aquinského, měla jako oporu a plně závisela na Písmu Svatém a na Tradici. Možná také plně nepochopili slova Pia XII, který velmi krásně shrnul myšlení svých předchůdců v encyklice *Mystici Corporis*: „Jistě víte, draží bratři, s jak krásnými a zářivými myšlenkami tyto argumenty zpracovávaly učitelé scholastické teologie a zvláště andělský a všeobecný Učitel (sv. Tomáš); je vám určitě bezpochyby známé, že argumenty od něho pojednané jsou věrně ve shodě s principy svatých Otců, kteří mimo jiné znovu nepřinášeli ve svých komentářích a pracích nic jiného než jazyk Svatých Písem“.

16. Není tedy žádný div, že když chtěl koncil znovu propagovat a vrátit se zvláštním způsobem k pramenům, našel společenství s těmi, jakou jsou svatý Tomáš, kteří byli velmi proniknutí a napojeni stejnými prameny. Stačí si pouze připomenout to, co o tomto říkal Lev XIII, jehož jsme již dvakrát citovali v této otázce. Tím se jasně vysvětluje, že svatý Tomáš je v jasném souzvuku a harmonii s II. Vatikánským koncilem a se všemi papeži jak před ním, tak i po něm.

⁴⁷ II. Vatikánský koncil, *Gravissimus educationis* n. 10: «Altioris ordinis pariter scholas, praesertim Universitates et Facultates Ecclesia sedula prosequitur cura. Quin etiam in iis quae ab ipsa dependent, organica ratione intendit ut singulae disciplinae propriis principiis, propria methodo atque propria inquisitionis scientificae libertate ita excolantur, ut profundior in dies earum intelligentia obtineatur et, novis progredientis aetatis quaestionibus ac investigationibus accuratissime consideratis, altius perspiciatur quomodo fides et ratio in unum verum conspirent, Ecclesiae Doctorum, praesertim S. Thomae Aquinatis vestigia premendo».